

Meisster Dávid

Preventív csapás és túsdráma?

Az utóbbi heteket az USA-adminisztráció preventív katonai csapással kapcsolatos álláspontjáról kibontakozott vita uralta. Ezt most kiegészíti a moszkvai túsdrámáról folyó kritikus eszmecsere. Ezeket a vitákat, számos szakértő szakmailag megalapozott véleménynyilvánításán túl, az érzelmeik (ál és valódi), valamint a politikai indíttatású állásfoglalások fűtik. Sajnos. Én egy más keretbe szeretném ezeket helyezni. Nevezetesen a XXI. század kirajzolódóban lévő új biztonságpolitikai feltételrendszerébe szeretném beleképezni őket, és e feltételrendszerből következő logika nagytőlencsége alá helyezni. Kezdjük a címben szereplő kérdés első felével. Az USA-adminisztráció preventív (megelőző) katonai csapásra vonatkozó elképzeléseinek vannak támogatói és bírálói is. A bírálók (és ellene tiltakozók) érveit az alábbiakban lehet összefoglalni:

1. a nemzetközi problémák rendezése terén precedens nélküli eljárás;
2. megsért egy sor, szokásjogon alapuló, a nemzetközi életet, a világrendet szabályozó elvet;
3. megnyitja az önkényes háborúk indításának Pandora szelencéjét;
4. beláthatatlan, de mindenképp negatív következményekkel lehet a világhatalmi pozíciók alakulását illetően.

El kell ismerni, ezek súlyos érvek. Bár szinten felkínálják magukat az ellenérvelésnek.

A precedensnélküliség kérdése. Anélkül, hogy elvitátnám, csak megjegyzem, hogy ami kiváltja ezt a magatartást (tömegkatasztrófát előidéző terrorcselekmény), az is – méreteiben, eszközeiben, célzottságában – precedens nélküli. Különböző is, a precedenst mint érvtet a nemzetközi élet szereplői mindig úgy csúrícsavarják, ahogy pillanatnyi érdekeik megkívánják. Nemzetközi tanácskozásokon járatosak tudják, hogy egyezménytervezetek szövegezőknek annak meghirdetése, hogy valamely klauzula nem szolgálhat precedensként, szinte biztos jele annak, hogy akként fogják használni. Úgyhogy a precedenst, mint érvtet, akár el is lehet felejtetni.

A világrendet szabályozó fő elvek megsértésének kérdése. Úgy érzem szeptember 11-ével ez az argumentáció elvesztette „érvényességét”. A szeptember 11. típusú terrortámadás és hasonló célja, potenciális eredménye éppen a jelen világrend „meggrázása”. Célkeresztben látás az USA világhatalmi pozíciója volt, találat azonban a (nem csak az USA-ban létező) demokratikus rendet érte, azt veszélyeztetni. Akarva-akaratlanul (valószínűsíthetően inkább akarva) a demokratikus országokban a hatalmi, a biztonságért felelős szerveket, intézményeket tevékenységükben a demokratikus elvek korlátozása irányába taszítja. Ennyit a tiltakozók érveinek úgymond egyszerű „visszapofozásáról”. Ugyanis nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy amire a tiltakozók hivatkoznak, az az elmúlt, a XX. század társadalmi, politikai, katonai struktúráját, és ezen az alapon kialakult hadviselési elveket tükrözi. Ezt két alapvető momentumban tudnám összefoglalni:

1. A XX. században a hadviselés alapmodellje a következőképpen nézett ki: államok államokat támadtak meg hagyományos (konvencionális) fegyverekkel. Ennek meg volt az iratlan scénáriója. Ebben főszerep jutott a „csak visszacsapok” öngazoló elv elfogadásának. Még az abszolút és mindenre elszánt agresszor is igazolási kényszerűt érzett. Az éltebb kort megérték (sajnos, közéjük tartozom) tanúi lehettek annak, amikor a nyilvánvaló agresszor beöltöztetett „ellenséggel” színlelt támadást hajtott végre saját maga ellen, így „igazolva”, hogy ő csak visszacsap.

2. A XX. század második felében ez kiegészült egy új momentummal: a tömegpusztító fegyverek megjelenésével és hadrendbe állításával. Bár a tipikusan tömegpusztító fegyverekkel nem csak az atomhatalmak rendelkeztek, de közülük kettő olyan mennyiséget és célba juttató eszközt birtokolt, hogy e fegyver minden potenciális támadóval és önmagukkal szemben is, megsemmisítő visszacsapási képességükkel fogva csak elrettentésül szolgált (mégpedig kitűnően).

A lényeg tehát: a XX. században az ellenség nyílt, ismert, földrajzilag, katonailag „bemérhető”, „beazonosítható”. A meglepetés mint katonai tényező létezik, de csak viszonylagos, és a támadásra való (akár megsemmisítő) visszacsapás nagyon is valószínűsíthető. Szeptember 11. jelentősége az, hogy rábresztette a biztonságpolitikával, nemzetközi politi-

kával, katonapolitikával foglalkozókat arra, hogy ez a fentebb vázolt hadviselési scénárió a múlté. Sietek kiegészíteni e megállapítást. Ez nem jelenti azt, hogy ilyen háborúkra nem kerülhet sor (fog is!), de nem ez lesz a döntő, a kapcsolatok jellegét meghatározó.

A XXI. században globális veszélyforrásként jelent meg az új jellegű öltő terrorizmus: a nemzetközi tömegterrorizmus. A világrendet destabilizáló, regionális stabilitást veszélyeztető célokat követő országok titkos támogatásával, rejtőzködő szélsőséges csoportok tömegpusztító képességgel (fegyverek, előbbiekkel azonos eredményt produkáló eszközökkel, harcmodorral) ellátva, terrorcselekményeket hajtanak végre ki- vagy ki nem mondott követelések kikényszerítése érdekében. Fő jellemzők: földrajzilag nem beazonosítható támadó, előre nem látható a támadás tárgya, helye, ideje, az elkövetés módja. Ebből világos, hogy a meglepetés faktora itt abszolútizálódik. Ez egy teljesen új szituációt jelent. Ennek megfelelően az ellene való harc, hadviselés is teljesen új scénáriót követel. A sikeresség ebben az eset-

A tömegterrorizmus elleni harcban – éppen a preventív tényező jelentősége miatt – az üzenetnek rendkívül nagy jelentősége van

ben egyenlő a megelőzéssel (magának a meglepetésnek, a meglephetőségnek az elhárításával). A „visszacsapás” (ami a tömegterrorizmus elleni harc elmaradhatatlan momentum) bármilyen eredményes is legyen, sajnos nem tekinthető boldogító sikernek, mert az lényegében utókezelés, kárfelszámolás. Tehát, hangsúlyozom: a tömegterrorizmus elleni harcban a sikeresség egyenlő a megelőzéssel. A megelőzésbe pedig sok minden belefér (felderítés, titkos ügynökök felfedése, illegális csoportok felszámolása, „inkubátor” államok megrendszabályozása), logikusnak gondolok bele tartozik akár a preventív katonai csapás is. Mi akkor a gond? A gond a konkrétumok körül alakul ki. Valóban indokolt-e egy eltervezett preventív csapás? Hatásos-e? Eléri-e a kitűzött célt? Milyen utókezelést igényel? Mindez mibe fog kerülni (anyagilag és emberi „kiadásban” számolva)? És kinek? Ezek mind indokolt kérdések, és illik tudni konkrétan, meggyőzően válaszolni rájuk. De valamennyi überebi a következő kérdés: mi történik, ha nem csap oda? Megítélsem szerint a preventív csapás körül dúló vitában ez a „lenni vagy nem lenni” kérdés. A válasza a későbbiekben még visszatérek.

A fenti kérdőjelek feloldásának megkönnyítésére kis kiterítéssel teszek két nézőpont ismertetésére. Az Élet és Irodalom szeptember 27-i számában **Eörsi István** az alábbiakat írja: „a háború a terrorizmus ellen nem nyerhető meg a harmadik világ tömegnyomorának enyhítése nélkül”. James Woolsey, aki az európai hagyományos fegyverek csökkentésével foglalkozó konferencián az amerikai külügyvezető, majd két évig a CIA igazgatója volt (e körökben tehát igencsak szakértőnek tekinthető) a nemzetközi tömegterrorizmus ellen követendő harccal kapcsolatban így példálózott: „ha malária üt fel a fejét, akkor a gyors szunyogirtás után le kell csapolni a mocsarat is”. Mindkét megállapításnak van igazságtartalma. Gyakorlati megfontolásból Woolsey megállapítása teljesebb, és a feladatok időrendi sorrendiségét illetően is helyes. De állítását mindkét végén kiegészíteném, és akkor így hangzana: oltson be mindenkit malária ellen, ha maláriát hordozó szunyogok jelennének meg – gyors és határozott szunyogirtást, utána lecsapolni a mocsarakat, majd elgondolkodni azon, hogy milyen hasznos növényeket telepítsünk a lecsapolott mocsarak területére. Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy négy feladatról van szó, valamennyi végrehajtására szükség van, ha a tömegterrorizmus megfékezését komolyan gondoljuk, de végrehajtásuk időrendi sorrendjét az új hadviselési scénárió szigorúan meghatározza. Ráadásul van közöttük olyan, amely időbeni prioritással bír és rövid időn belül hajtható végre (szunyogirtás), van, amelyik megvalósításában csak hosszú évtizedek során lehet reménykedni (**Eörsi István** gondolata).

Második kitérő. A tömegterrorizmus elleni hadviselésben minden állásfoglalásnak, lépésnek, tettnek, annak konkrét eredményén túl jelzésértéke is van. Ennek az új hadviselésnek (nem lehet elégszer ismétlni: lényege a megelőzés) jellemzője az, hogy a jelzések felértékelődnek, és jó esetben kiválthatnak (szükségtelemné tehetnek) effektív, de kellemetlen lépéseket. Ez új megvilágításba helyezi például az

Irak elleni megelőző csapás tervét bíráló egyes lépéseket. Például azon amerikai szenátorok tettét, akik tiltakozásuk jelül Bagdadba utaztak. Tettük jelzésértékű volt. Függetlenül attól, hogy tettüket mélyeséges humanizmus vagy egyéb hátsó gondolat váltotta ki, fellépésükkel rossz „jelzéseket” küldtek Szaddám felé. Anélkül hogy valamiféle apokaliptikus jövőt kívánnék előrevetíteni, nem zárható ki az alábbi gondolat: Szaddám bátorságot merít abból, hogy látja, az amerikai politikai elit megosztott e kérdésben, bátran folytatja politikáját, időt nyer további „izmosodásra”, valódi ütőerőre tesz szert és „önjáróvá” válik. Más kisdiktátorok is felfedezik, hogy ez járható út, ők is kivetik hálójukat tömegpusztító fegyverek megszerzésére, a tömegpusztító fegyverek szélesebb körben való terjedése pedig növeli annak lehetőségét, hogy könnyebben kerüljenek terrorista csoportok birtokába. Innen már mindenki továbbgondolhatja az események valószínűsíthető alakulását. Tehát minden lépésünknél számolni kell azaz is, hogy az milyen jelzést közvetít barát és potenciális ellenség felé. Ide kapcsolódik a moszkvai terrortámadás és az azzal szembeni fellépés megítélése.

Nem az itthon és külföldön kissé finnyásan fintorgók (tárgyalni kellett volna, nem megrahamozni) vagy a tv előtti kényelmes karosszék-ből nézők (nem ilyen gázt kellett volna...) véleményével kívánok foglalkozni. Vitakozni még kevésbé, mert nem értek hozzá. Én az események üzenettartalmát tartom figyelemre méltónak. Ugyanis a tömegterrorizmus elleni harcban – éppen a preventív tényező jelentősége miatt – az üzenetnek rendkívül nagy jelentősége van. Minden terrorista cselekmény elleni fellépésnek a konkrét eredményen túl üzenete is van, ami legalább olyan fontos, mint maga a cselekmény. Mi a moszkvai fellépés üzenete? Ad 1.: terroristákkal nem tárgyalunk, követeléseket így nem érvényesíthetnek. Would be terroristák se reménykedjenek, hogy így sikeresek lehetnek. Ad 2.: ha fenyegetéseik beváltásának legkisebb jelét látjuk, letámadjuk, megsemmisítjük. Ad 3.: ha feladják magukat, életben maradnak. Ennyi az üzenet. Pont. Semmi több. Én nem abszolútizálok az üzenet jelentőségét, de világosan látom azt, hogy a terrorizmus elleni harc preventív jellegéből következően ennek megvan a maga helye és szerepe. A megelőzést már azzal kell kezdenünk, hogy elbartolanalitunk annyit potenciális terroristát, amennyit csak lehet. Tudom, az ellenérv az, hogy olyan fanatikus elkövetőkkel van dolgunk, akiket nem riaszt vissza még az ilyen üzenet sem. Ezzel az érveléssel, tisztelettel, vitatkoznék. Ha minden egyes terrortámadás megállítására ezzel az üzenettel párosulna, akkor előbb-utóbb ennek lenne hatása. Persze azt is világosan látunk kell, hogy az orosz kormány ezzel még nem merítette ki az adandó választ. Hogy az üzenet valóban hatásos, legyen még két rendkívül fontos lépést kell haladéktalanul tennie: 1. politikailag rendezni a csecsen autonómia kérdését (ezzel ugyanis nagy kérdésben van – a SZU szétesésének pillanatát elszalasztották és azóta még egypár alkalmas „pillanatot”). 2. eljött venni annak, hogy Oroszországban általános csecsenellenes hangulat, ne adj’ isten bosszúálló fellépés történjék (miközben fel kell göngyölni mindazokat a csecseneket és nem csecseneket, akik a hosszan megtervezett terrortámadás háttérbázisát alkották). Hogy ez mennyiben fog sikerülni, az függ egyrészt az orosz kormány (politikai elit) akaratától, elhatározottságától, másrészt az orosz társadalom demokratizálódásának fokától. Azonban még abban az esetben is, ha mindkét feltétel esetében megelőlegezem a pozitív hozzáállást, akkor sem lesz ez egy sétatagolopp.

Egy gondolat erejéig visszatérek az amerikai „békeharcosok” (elsősorban a jóindulatuk jelül Bagdadba látogató szenátorok) adta jelzésre. Ez számomra azt mutatja, hogy nemcsak ilyen kezdeti, a tojáshéjból éppen kibújt demokráciákban (mint a közép-európaiak), hanem a már több száz éve meggyökeresedettekben sem nőtt fel a politikai elit annyira, hogy felfogja: a mai világban a biztonságpolitika alapvető kérdéseiben nem szabad belpolitikailag, nem szabad személyes hatalmi elképzelések érvényesítésére törekedni. Lehet, hogy egy ilyen követelés idealizmusra vall, lehet, hogy ezen nem lehet átlépn. Ez esetben nagyon pesszimistán látom a világ jövőjét.

Végül, összefoglalóan, a leglényegesebb momentum: századunk elejére megváltoztak (pontosabban, változóban vannak) a világrendet szabályozó tényezők. Változnak az államok közötti szövetségeket indukáló tényezők, változnak azok a vonalak, amelyek mentén szövetségek alakulnak. E változásokat követni fogják az elvek, a nemzetközi jogszokások, és nagy lemaradással a nemzetközi egyezményes rendszerek.